

Gyógyszerésztörténeti közlemény

Gyógyszerészet 30. 105—108. 1986.

Az első egészségügyi törvényt megelőző jogszabályok

DR. KEDVESSY GYÖRGY

A szerző az ausztriai uralkodóház és a magyar nemzet kiegyezése utáni években kiadott gyógyszerészeti rendelkezéseket és jogszabályokat közli eredeti forrás alapján. A független magyar kormány rendeleteit később az 1876. évi XIV. törvény foglalta össze.

Ismert tapasztalat és tény, hogy jelentős események, mozgalmak vagy megismerések nem egyszerre, minden előzmény nélkül jönnek létre. Bőven akad erre példa a történelemben, a kulturális életben és a tudományos felfedezések között egyaránt.

Valójában ez a helyzet hazai egészségügyről alkotott jogszabályok esetében is. Amint ismeretes, az 1876. XIV. törvény volt az első, amely a magyar egészségügyet átfogóan szabályozta. Ez a jogalkotás igen sokoldalúan és korszerűen rendezte a közegészségügyet. Általában úgy szokták említeni, hogy ez előtt az egészségügyben, s ezen belül a gyógyszerészetben is az osztrák törvények voltak életben. Az ezt megelőző, a kiegyezést követő évek egészségügyi rendeleteiről azonban alig esik szó, s hiányosak az ismeretek.

Az tény, hogy az abszolutizmus idejében (Bach, majd Schmerling) a Habsburg-ház a Monarchia valamennyi országához hasonlóan ausztriai rendelkezésekkel tartományként kezelte Magyarországot. Az önkényuralom teljesen elnyomta a gazdaság, a kereskedelem, az ipar, a kultúra fejlődését és a reformkorszakban már kialakított tervek megvalósítását.

Így magyarítható, hogy a kiegyezést (1867) megelőzően hazánkban az osztrák rendeletek voltak életben. Idegenből betelepített hivatalnokai kar látta el a közigazgatási feladatokat, osztrák rendszerű volt a polgári és büntető perrend, a pénzügy stb. Osztrák pénz, bélyegek voltak forgalomban, s természetesen az egészségügy is a magyar sajtóságot figyelmen kívül hagyva, osztrák rendszerű volt. Az osztrák gyógyszerkönyv használata volt az irányadó. (Utóljára a VI. kiadás 1868).

Az uralkodóházat ért külpolitikai kudarcok és háborúvesztések végül is a kiegyezéshez vezettek, s megindulhatott — nagy késedelemmel, részben önállóan — a magyar fejlődés. Feléledt a nemzeti öntudat, s nagy egyéniségek, politikusok és szakemberek működtek az ország előrehaladása érdekében. Lassan megkezdődött az iparosítás. Az első középüzemi méretű gyógyszergyárat a 70-es évek elején alapították „Központi magyar Gyógyszerészeti művegyészteti vállalat” néven.*

*Birtokomban van a vállalat 1875-ben Pesten kiadott magyar és német nyelvű árjegyzéke.

1868-ban megalakult a m. kir. belügyminiszter fennhatósága alatt működő Országos Közegészségügyi Tanács, amelynek feladata volt a magyar viszonyoknak megfelelő egészségügyi rendszer kidolgozása (ez végül is az 1876. XIV. törvényhez vezetett), az első magyar gyógyszerkönyv kiadása, továbbá a „Gyógyszerészeti Rend” szabálytervezet megalkotása.

Gyors ütemben megindult az első magyar gyógyszerkönyv szerkesztése (jelentős mértékben az 1857-es osztrák gyógyszerkönyv mintájára) és a könyv már 1871-ben megjelent. A kiegyezést követő évek tehát egyre fokozódó fejlődéssel jellemezhetők.

Ebből a korszakból (az 1876. egészségügyi törvény előtti időből) közlök néhány jogszabályt, amelyek a gyógyszerellátásra és a gyógyszerészetre vonatkoznak. A forrás nagyapám *Kedvessy György* 1872-ben megjelent könyve.

A mű „Az Országos és Pest városi rendőrtügyi szabályrendeletek” címen jelent meg Pesten. „Gyűjtötte és közrendészeti vezérfonallal ellátta Kedvessy György”. A szerző munkáját Tóth Vilmos m. kir. belügyminiszternek ajánlotta, mint a „Hazai rendészetiünk erélyes előmozdítójának”. A 344 oldal terjedelmű kötet igen széles körű rendeletek gyűjteményét tartalmazza, s ebben számos egészségügyi rendelet is található (ember- és állat-egészségügy, gyógyászat, járványügy, „foggyógyászati gyakorlat szabályozása” stb.), de számunkra érdekes a „Gyógyszertárak és gyógyszerészek” c. fejezet, továbbá a mérgek előállítása, forgalmazása, eltartása és a „titkos gyógyszerek” rész. A rendeleteket túlnyomó többségben a magyar kormány belügy-, ill. más érdekelt miniszterei adták ki.

A leírásban idézett jelleggel az eredeti ortográfiát és nomenklaturát alkalmazom. A kémiai nevekben a nyelvjátszás ma már szokatlan formáival találkozunk. Megjegyzem, hogy ezek szerepelnek az I. kiadású magyar gyógyszerkönyvben is.

Gyógyszertárak és gyógyszerészekre vonatkozó szabvány

1. §. Új gyógyszertárak felállítása csak bebizonyított szükség esetében és kellő tekintettel a helyben vagy kerületben már létező gyógyszertárakra engedélyeztetik.

Valamely úgy gyógyszertár felállításának szükségességét a kormány állapítja meg, minek megtörténte után a további eljárás vagyis a pályázat kiírása a helyhatóságot illeti meg.

2. §. Hogy valaki gyógyszertárt nyithasson vagy azt mint gondnok (provisor) igazgathassa,

szükséges, hogy vagy tudori vagy gyógyszer-mesteri oklevéllel bírjon.

3. §. Rendes segédnek valamely gyógyszer-tárba, csak az fogadtathatik, ki a gyógyszerész testület által kiállított tanulólevéllel, felszabadulási bizonyítvánnyal bír.

4. §. Gyógyszerészeti tanuló csak az lehet, ki életkora 14. évét elérte, 3 elemi osztályt és 4 gymnasiumi osztályt jó sikerrel elvégzett.

5. §. Házi gyógyszer-tár tartása csak oly becsületességekről ismeretes és bizodalmat érdemlő orvosoknak s vizsgálaton átment sebészeknek engedendő meg, kik egy rendes gyógyszer-tártól 1 mérföldnél távolabb laknak, továbbá a fürdőorvosoknak, ha a fürdőhelyen nyilvános gyógyszer-tár nem létezik.

6. §. A rossz nemű gyógyszerek kiszolgáltatásának lehető gátlására, a megye-városi főorvos tartozik ezen házi gyógyszer-tárakat éppen úgy mint a nyilvánosokat évenként legalább egyszer s ingyen megvizsgálni, hogy a talált anyagok minőségének tekintetbe vétele mellett meggyőződést szerezzen, valljon a begyűjtött növényi gyógyszerek közt nem találhatnák-e hamisak — valljon az összetett gyógyszerek, nyilvános gyógyszer-tárból hozattatnak-e, mit a gyógyszerésznek a vizsgáló orvostól láttamozandó hozatási bizonyítványa kimutatand, melybe a hozatás ideje s a hozatott gyógyanyagának mennyisége feljegyzendő.

Az utasítások néhány részlete az udvari kancellária és a „magyarországi polgári ügyekben teljhatalmú biztos” jóval korábban (1834 ill. 1750) rendeleteiből került átvételre.

Igen figyelemreméltó az I. Magyar Gyógyszer-könyv megjelenését (1871), ill. hatálybalépését (1872) megelőző rendelkezések ismertetése.

Általános szabályok és jegyzetek az 1871. évi magyar gyógyszer-könyvhez

1. §. Azon gyógyszerek, melyeket gyógyszerész csak igazolt orvosnak rendelvénye folytán szolgáltathat ki, kereszttel + vannak megjelölve.

2. §. Mindazon készítmények, melyeknek készítményi módja elő van írva, csakis e szerint készítenők.

3. §. Azon gyógyszerek, melyek ugyan a gyógyszer-könyvben nincsenek fölvéve, azonban, az orvosoktól rendeltetvén a gyógyszer-tárakban tartatnak, a legjobb minőségűek és minden hamisítástól vagy tisztátalanságtól mentesek legyenek.

4. §. Ha az orvos azon adagnál, mely a gyógyszer-könyvhöz mellékelt táblás kimutatásban legnagyobbnak van megjelölve, nagyobbbat rendel, rendelvénye mellé felkiáltó ! jelt tegyen.

5. §. Ha az orvos oly gyógyszert rendel, melynek különféle töménységi fokozatai fordulnak elő a gyógyszer-könyvben anélkül, hogy azok valamelyikét jeleznék: mindenkor a hígított és szelídebb szolgáltatassék.

Ha pedig oly gyógyszer rendeltetik, melynek nyers és tisztított minősége van előírva: belső használatra mindenkor a tisztított minőségű adasék.

6. §. A gyógyszer-könyv külön táblázatában elősorolt kémszerek minden gyógyszer-tárban mindenkor készen tartassanak.

A gyógyszerek kiszolgáltatása és az árak felszámítása iránti 1872. évi január 27-én kelt m. kir. belügyminiszteri rendelet

1. §. Minden gyógyszerész kivétel nélkül, valamint minden orvos és sebész, ki a fennálló rendszabályok alapján házi gyógyszer-tár tartására van jogosítva, 1872-ki mart. 15-től fogva, a vények árának megszabásánál szorososan az 1872. évi árszabályhoz tartozik alkalmazkodni.

2. §. Azon szerek, melyek a gyógyszer-könyvben és azon árszabványban + -tel vannak jelezve, nemkülönben minden hasonló hatású szerek csak a gyógygyakorlatra jogosított orvos, sebész vagy állatorvos által szabályszerűleg kiállított vényre adhatók ki.

3. A gyógyszerek mennyiség- és minőségre nézve, szigorúan az orvosi vény szerint készítenők el; a kiállítás azonban a rendelő orvos vagy az illető fél kívánatára díszesebben is történhetik.

4. §. Nadályokat minden gyógyszerész köteles tartani; az ezekre megállapított ár azonban semmi levonás alá nem esik.

5. §. Tilos oly vények elkészítése, melyek rendelési módjából az orvossal fennálló titokszerű egyetértésre lehetne következtetni, milyen p. o. „secundum meam praescriptionem” s többeféle.

6. §. Minden vényre, mely szerint valamely gyógyszer elkészítettet és kiadatott, az ár számokkal olvashatólag feljegyzendő. Nyilvános alapok rovására kiszolgáltatott vények árának megszabásánál azonban, úgyszintén az illető magánfélnek kívánatára is, a vényre ez ártételek egyenként jegyzendőek fel.

Az előforduló krajcártörtek, minden egyes tétel-nél egészekre emelendőek.

Ki a vény árát kiszámítja, felelősség terhe alatt köteles azt neve sajátkezű aláírásával s a gyógyszer-tár jelvényével ellátni. — A használati utasítást (signatura) pedig a gyógyszer-tárkészítő egyén látja el, szintén felelősség terhe alatt, a kelettel és neve aláírásával.

7. §. A vényeknek a megszabott áron alul adása meg van engedve; ily esetben a leszállított árak úgy mint a rendesnek fel kell a vényre jegyeztetnie; magától értetvén, hogy a leszállított áron kiszolgáltatott gyógyszernek tökéletes mennyiségűnek és minőségűnek kell lenni.

8. §. Házi gyógyszer-tár tartására jogosított orvosok és sebészek tartoznak minden néven nevezendő szereiket, megrendelési könyv alapján nyilvános gyógyszer-tárból megszerezni, s ezen megszerzést a kiadó gyógyszerész által igazoltatni. E mellett az ármérséklet az illető orvos és gyógyszerész kölesönös egyezkedésének hagyatik fenn.

9. §. Bizonyos gyógyszer-mennyiségeken felül az érintett árszabványban kiszabott csekélyebb ár, az állatgyógyászatnál előforduló bármi kis gyógyszer-mennyiségű rendeléseknél is, mindenkor megtartandó. Itt munkadíjt számítani nem szabad.

10. §. Minden oly gyógyszer mennyiség, mely a vényen felszámításba jő, de az orvos által mennyiségileg világosan és tüzetesen meghatározva nincsen, p. o. „quantum satis” a gyógyszerész által följegyzendő a vényre.

Körültekintő rendeletek jelentek meg a mérég tartalmú gyógyszerek és iparcikkek előállítására, tárolására ill. tilalma ügyében.

Mérég tartalmú festékek és vegyi készítményre vonatkozó szabályrendelet

Kiadta a m. kir. belügyminiszterium 1867-ben 10761. sz. a.

1. §. Oly festékek alkalmazása, melyek (a vasnak kivételével) ércet, guttmérgát (gummigutt) pirinsavat avagy anilint tartalmaznak, mindennemű étkeknél és italoknál nem különben tragant-mérga, keményítő és cukorból készített jelezvények (Devisen) és alakcsáknál (Figuren) tiltatik.

2. §. A gyermek-játéktárgyak bemázolásához és befestéséhez oly készítmények és festékek alkalmazása, melyek mirenyt (Arsen) dárdanyt (Antimon) ólmot, kadányt (Cadmiumot) rezet, kéklényt (kobaltot) álanyt (Nickel) higanyt (a tiszta higgyir kivételével) horganyt vagy gummiguttot tartalmaznak meg nem engedtetik.

6. §. Élelmiszerek, étkezési és főző-eszközök, úgyisint ruházati tárgyak s mindennemű pipere cikkek készítésénél általában oly állományok alkalmazása tiltatik, melyek azon módon és alakban, melyben alkalmazatnak az egészséget veszélyeztetik.

Méregszereknek zár alatt tartása iránti szabályrendelet

Kiadta a m. kir. belügyminiszterium 1869-ben 2789. sz. a.

1. §. Gyógyszerészek, méregszerárusok, gyógyfűárusok, draguisták, orvosok, sebészek, fűszer- és anyagkereskedők, kis kalmárok, művészek, gyárosok, iparosok, tanintézetek előljárói s általában mindazon személyek, kik mérges szerek készítésével, árusásával vagy szállításával foglalkoznak, vagy üzletüknél, vagy bármi néven nevezendő foglalkozásuknál bármely mérges szereket használnak, kötelesek a mérges szereket, úgyisint azon eszközöket is, melyekkel a mérges szerek az edényekből kivételnek, méretnek, osztatnak és töretnek vagy szétdörzsöltetnek, más szerektől és eszközöktől egészen külön választva, személyesen, vagy az intézet vagy üzlet vezetésével megbízott bizalomra méltó személy által zárt helyen a leg gondosabban őrizni.

A helynek, melyen mérges szerek tartatnak, legyen az szekrény, raktár, szoba, vagy bármely más helyiség, feltétlenül úgy készítve s oly zárral ellátva kell lennie, hogy az a betörés ellen is, s illetőleg a méregszerek az elorzás ellen minden eshetőségre lehetőleg biztosítva legyenek, mi a zárszerek készítésében az újabb korban tett nevezetes előhaladásnál fogva, mindenki által nehézség nélkül eszközölhető is.

A mérges szerek tartására használt szekrények és helyiségek kulcsait kötelesek mindig a tulajdonos vagy az intézet vagy üzlet vezetője, személyesen őrizni, s azokat másra bízni nem szabad.

A mérges szereket, az e részben fennálló külön szabályok pontos megtartása mellett, szintén csak ők adhatják ki.

2. §. A mérges szereknek helyről helyre való szállítása szintén minden lehető elővigyázattal eszközölendő, s a szállítónak különösen kötelességében áll a legnagyobb gondot fordítani arra, hogy az ily szerek ellopás vagy bármi más módon való elidegenítés ellen biztosítva legyenek.

Mirenyvegyek (Arsenicalien) és egyéb mérgeknek vasúton szállítására vonatkozó szabályrendelet

Kiadta a m. kir. közm. és közlek. miniszter rendelete folytán a m. kir. vasúti főfelügyelőség 1871. évi sept. 19-én 4142 sz. a.

1. §. Mirenyvegyek, úgyisint: mirenyessav (arsenige Säure), sárga mirenykéng (Auripigment), veres mirenykéng (Realgar), légykő (Fliegenstein) csak akkor vétethetnek fel vasúton továbbszállításra, ha kettős hordókban vagy kettős ládáknak vannak lerakva. A hordók feneke kereszt-dongával (Einlagereifen), a ládák fedele abronccsal vagy vaspánttal erősítendő meg. A belső hordók vagy ládák erős száraz fából készítenők, és belsőleg vászonnal vagy hasonló tömörségű szövettel ragasztandók be.

*

Az előbbieken idézett rendeletek néhány részlete a következőkkel jellemezhető. Az 1876. XIV. közegészségügyi törvény előtti években megjelent, az egészségügyet és a gyógyszerészetet szabályozó rendeletek a kiegyezést követő évek nagy fellendülésének, a nemzeti összefogás idejében kerültek kiadásra. Meglepő a rendelkezések mai értékelés alapján is megállapítható alapossága, a mindennapi gyakorlat szükségleteinek széles körű ismerete, továbbá az a tény, hogy viszonylag igen rövid idő alatt készítették elő és léptették hatályba, ami feltétlenül bürokrácia mentes eljárásra utal.

A gyógyszerészetet szabályozó rendeletek gondosságára jellemző, hogy ezek nagy része szinte változatlanul került az 1876. XIV. közegészségügyről kiadott törvénybe, sőt ugyanez mondható a gyógyszerészet egészét felölelő sokkal későbbi jogszabályra (1948. XXX. törvény), sőt még az 1972. II. törvényre is, ami az egészségügyet legutóbb szabályozta, s az ezt a törvényt követő végrehajtási rendeletekre és határozatokra is. Az 1867. után kiadott rendeletek módosítására alig vagy egyáltalában nem került sor, amely tény annak bizonyítéka, hogy a rendeleteket átgondoltan fogalmazták, ezek teljesíthetők voltak és a gyakorlatban beváltak.

Bizonyos, hogy az említett jogszabályok kidolgozói alapos felkészültségű, nagy műveltségű szakemberek voltak. Így a Közegészségügyi Tanács megbízásából a Gyógyszerkönyv Szerkesztő Bi-

zottságának elnöke Than Károly vegyész, egyetemi tanár volt, a jegyző Grosz Lajos orvos, egyetemi m. tanár, tagként pedig Wagner János orvos, egyetemi tanár, Korányi Frigyes orvos, egyetemi tanár, Balogh Kálmán orvos, egyetemi tanár, Margó Tivadar bölcsész és orvos, egyetemi tanár, Müller Bernát és Jármay Gusztáv gyógyszerészek működtek.

A Magyar Gyógyszerkönyvelsők kiadásának kidolgozása mindössze 3 évig tartott, s 1871. dec. 4-én kelt belügyminiszteri rendelet már elfogadta. Megemlíthető, hogy a VI. Magyar Gyógyszerkönyv után a Ph. Hg. VII. szerkesztése 1974 óta folyik. (Az I. ill. a VII. kiadás közötti terjedelem növekedés természetesen figyelembe veendő.)

Az említett „Gyógyszerészeti rend” kidolgozására kiküldött bizottság elnöke Wagner János, tagjai: Grosz Lajos, Korányi Frigyes, Markusovszky Lajos, Than Károly, Müller Bernát és Ráth Péter voltak. *A bizottság tervezetét 3 hónap alatt dolgozta ki.*

A kötetben nagyapám *Kedvessy György* által összegyűjtött gyógyszerészeti és más rendeletek egy részének ismertetésével az utókor tiszteletadásának akartam hangot adni, s rámutatni, hogy a függetlenné vált magyar nemzet összefogással milyen eredményekre volt képes.

д-р Д. Кедвешши: *Юридические правила предшествующие первому закону по здравоохранению*

Автор публикует фармацевтические распоряжения и юридические правила изданные после соглашения

(*Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyógyszertechnológiai Intézet, 6720 Szeged, Bőtvös utca 6.*)

Érkezett: 1985. II. 16.

CSECSEMŐK BÉLHURUTJA

DG.: ÖAZ 39 (38), 726 (1985).

Csecsemőknél gyakrabban lépnek fel fájdalmas köhögések, ha a szülők dohányoznak. Ez derül ki egy franciaországi tanulmányból, amelyet a gyermekorvosok által tett rutinszerű látogatások során 253 három hónapos csecsemőn végeztek. A kismamákat megkérdezték, vajon csecsemőiknél étkeztetés után mutatkoznak-e olyan jelenségek, mint sírás, felbőfőzés, ill. hányás. Feljegyezték továbbá a születési súlyt, a táplálás módját, a család nagyságát és gazdasági körülményeit. 215 olyan család esetében, ahol az anya nem dohányzott, viszont az apa 10,20, ill. ennél több cigarettát szívott naponta, a köhögés gyakorisága 45, 69, ill. 91% volt. Amennyiben a szülők egyike sem dohányzott a köhögés csak 35%-ot tett ki a csecsemők között (276).

R. B.

между австрийской династией и венгерским народом, на основе оригинального источника. Постановления независимого венгерского правительства позже были обобщены в XIV. законе 1876 г.

G. Kedvessy: *Provisions of law before the first public health law*

On the basis of original sources informations are given about the pharmaceutical orders and rules published in the years after the compromise of 1867 between the Austrian dynasty and Hungary.

The rules of the independent Hungarian government were summarized later by the law XIV. of the year 1876.

Dr. Gy. Kedvessy: *Die dem ersten Gesundheitsgesetz vorangegangenen Rechtsregeln*

Beschrieben werden die nach dem Ausleich zwischen der österreichischen Dynastie und der ungarischen Nation 1867 herausgegebenen pharmazeutischen Verordnungen und Rechtsregeln, anhand originaler Quellen. Die Verordnungen der unabhängigen ungarischen Regierung faßte später das Gesetz XIV. 1876 zusammen.

✧ *Resumo en Esperanto:*

D-ro Gy. Kedvessy: *La jurreguloj anticipantaj la unuan sanitaran leĝon*

La aŭtoro publikigas surbaze de originala fonto la farmaciajn dekretojn kaj jurregulojn eldonitajn en la jaroj post la interkonsentiĝo de la aŭstria dinastio kaj la hungara nacio. La ediktojn de la sendependa hungara registaro pli poste resumis la XIV-a leĝo en la jaro 1876.

ÚJ GYÓGYSZER MALÁRIA ELLEN

dpa.: ÖAZ 39, 623 (1985).

Indiai kutatók egy új malária ellenes gyógyszert fejlesztettek ki, amely egy eredetileg Kínában honos növényből származik. Az *Artemisia annua* nevű növényből készített gyógyszer — állítólag — a malária összes megjelenési formái ellen hatásos. A „Quinghao” nevű gyógyszer hatóanyaga az Artemisinin az eddig rezisztensnek tartott maláriatorzsek ellen is jó eredménnyel alkalmazható. Még a rettegett, gyakrabban halált okozó cerebrális maláriát is sikerült különösebb mellékhatások nélkül meggyógyítani. Ez a betegség főleg India északi területein gyakori. A sokat ígéro gyógynövény nagyban termesztését India Kashmir és Uttar Pradesh államában már megkezdték (270).

R. B.